

Ілля Алійович НАМАЗОВ,
курсант 2-го курсу, гр. КП931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У системі цінностей демократичного суспільства на першому місці стоїть людина. В сучасних умовах нестабільної соціально-політичної ситуації в світі, коли суттєво ускладнюються взаємозв'язки суспільства й особи, громадянина і держави, індивіда і колективу, більш взаємозалежними стають їхні інтереси й проблеми, підвищується їхня взаємна відповідальність. Усі ці явища та процеси потребують глибокого осмислення, узагальнення і відображення в законодавстві. При цьому особливо важливе місце посідає проблема захисту прав та законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень загалом та законодавчі гарантії відшкодування зазначеним особам шкоди, спричиненої протиправними діяннями.

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Окрім цього, обов'язок держави – захищати життя людини та її право власності (статті 27, 55 Конституції України). Цими конституційними положеннями держава взяла на себе обов'язок відновлювати порушені кримінальним правопорушенням права потерпілих, у

тому числі і шляхом відшкодування завданої їм шкоди. А тому, під час визначення напрямів реформування системи кримінальної юстиції, які були закріплені у Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року, передбачена необхідність запровадження процедури відновлення прав потерпілого та відшкодування завданої йому шкоди через компенсаційні процедури[1].

Враховуючи вищенаведене, під час прийняття Кримінального процесуального кодексу 2012 р. (далі – КПК України) у ст. 127 законодавець визначив такі форми відшкодування шкоди потерпілому: добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим; стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні; компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України.

Теоретичним аспектам шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, тобто шкоди, що є підставою для вжиття заходів для забезпечення її відшкодування потерпілій особі, в науці кримінально-процесуального права приділено значної уваги.

Проблема відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні цікавила вітчизняних процесуалістів. Її дослідженню присвятили свої праці М.І. Гошовський, О.П. Кучинська, В.Т. Нор, С.І. Остапенко, Т.І. Присяжнюк, В.В. Рожнова, Л.Д. Удалова, Л.І. Шаповалова та інші. Втім, питання щодо забезпечення відшкодування потерпілому шкоди за рахунок держави залишається дискусійним та потребує як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання. Адже, якщо добровільне відшкодування потерпілому шкоди чи її стягнення за результатами розгляду цивільного позову знайшли своє закріплення у КПК України (статті 128, 129), то питання щодо підстав, умов, та порядку відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету

України є малодослідженими та потребують законодавчого закріплення у вітчизняному законодавстві.

Оскільки держава взяла на себе обов'язок щодо забезпечення прав і свобод людини, то й усунення наслідків вчиненого кримінального правопорушення шляхом відшкодування шкоди у тих випадках, коли правоохоронні органи не справилися зі своїми функціями, держава повинна взяти на себе. А тому, цілком справедливим є положення, закріплене у ч. 3 ст. 127 КПК України, де визначено, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом. Поява цієї норми в КПК України обумовлена також приведенням національного законодавства до міжнародно-правових стандартів [3, с. 41-42].

Таким чином, перед українським законодавцем стоїть досить важливе та складне завдання щодо запровадження ефективної та дієвої процедури відшкодування шкоди потерпілим від злочину за рахунок держави. Насамперед слід визначитися із понятійним апаратом. Адже в одних випадках вітчизняний законодавець використовує термін «відшкодування», а в інших – «компенсація».

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) словосполучення «відшкодування шкоди» використовується у разі позначення обов'язку щодо необхідності поновлення стану внаслідок завдання шкоди — ст.1177 «Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину», ст. 1200 «Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого», ст. 1207 «Обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину». Термін же «компенсація» у цивільному законодавстві використовується в іншому сенсі (статті 358, 364 ЦК України). У законодавстві України, яке регламентує порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування прокуратури та суду, також

використовується термін «відшкодування», а не «компенсація», хоча мова йде також про відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету [2, с. 102-103].

Окремої уваги заслуговує також питання щодо визначення розмірів майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Адже статистика свідчить, що сума шкоди завданої кримінальним правопорушенням, яка залишається невідшкодованою, є досить значною. Проблема полягає в тому, що якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе, то, як відмічається у Висновку Головного науково-експертного управління на проект вище вказаного закону, це може створити ситуацію суспільного невдоволення, коли сотні тисяч потерпілих не одержать відшкодування від держави, навіть після прийняття судами відповідних рішень на їх користь.

Право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, знаходить свій вираз в таких основних правах людини, як право на життя, право на недоторканність особи, право на честь, гідність і репутацію, право на володіння і розпоряджання власністю. Право на ефективне поновлення у правах за своїм змістом обіймає всіосновні праваособи та безпосередньо співвідноситься з правом на відшкодування збитку. Відшкодування збитків є однією з форм відновлення порушеного права. Тому є підстави погоджуватись з тими науковцями, які вважають, що право на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням можна класифікувати лише як похідне від основних прав людини, що виникає внаслідок обмеження прав останніх [4, с. 93-94].

Отже, враховуючи, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права реалізуються в основному через внутрішнє законодавство, перейдемо до законодавчої регламентації права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням в Україні.

Найбільш чітко в Основному законі нашої держави закріплено право громадян на відшкодування моральної шкоди, завданої зокрема: збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32), незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56) і у разі скасування вироку суду як неправосудного (ст. 62).

У кримінальному провадженні вимоги про відшкодування моральної шкоди розглядаються і вирішуються судом за умови, що особу, якій її заподіяно, залучено в установленому законом порядку до кримінального провадження в якості потерпілого та цивільного позивача і що у справі є його письмова заява. Зміст позовної заяви про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має відповідати вимогам статті 137 ЦПК.

Матеріальні наслідки злочину чітко виражаються, передусім, у майновій шкоді, яка заподіюється, у першу чергу, матеріальним об'єктом, наділеним кількісною характеристикою. Отже, матеріальний наслідок вчиненого злочину можна чітко виразити у грошовому еквіваленті, чим відкидаються додаткові проблеми з приводу його усунення.

Щодо нематеріальних наслідків (моральні страждання, фізична шкода) слід наголосити, що, зважаючи на тяжкість і суспільну небезпеку вчиненого злочину, кількісне визначення їх завжди є відносним [5].

Провівши аналіз ознак складів злочинів, які передбачені особливою частиною Кримінального кодексу України, ми дійшли висновку, що шкідливим наслідком більшості злочинів все ж таки є заподіяння майнової шкоди. Однак, незалежно від того, який характер шкідливого наслідку від злочину – матеріальний чи нематеріальний, порушені злочином суб'єктивні права особи

повинні бути відновлені в повному обсязі. Тобто, заподіяна злочином шкода повинна бути відшкодована незалежно від її характеру.

Оскільки проблема упущеної вигоди виникла внаслідок вчинення кримінального правопорушення, на нашу думку, з метою забезпечення відшкодування шкоди, потрібно визнати можливим і необхідним розгляд у кримінальному провадженні вимог потерпілого простягнення недержаних доходів, оскільки вони є засобом відновлення майнової сфери особи. Разом з тим неможливо відшкодувати (визначити еквівалент) втрати здоров'я, відшкодувати почуття страху, відчуття болю. Тому відшкодування фізичної та моральної шкоди припускає можливість їх компенсації [7, С. 31–35].

Таким чином, регламентація відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави потребує прийняття спеціального закону, де має бути чітко регламентованими підстави, умови та порядок відшкодування шкоди за рахунок держави. Наукове обґрунтування законодавчого закріплення певних спірних положень досліджуваного питання сприятиме реальному досягненню завдань кримінального провадження.

Наприкінці зауважимо, що завданням кримінального процесу є не лише встановлення винної у вчиненні злочину особи та її покарання, а й усунення наслідків злочину, у тому числі й пов'язаних із порушенням майнових та особистих немайнових прав громадян та юридичних осіб, а цивільний позов у кримінальній справі є одним із засобів, спрямованих на усунення чи компенсацію злочинних наслідків у вигляді майнової, моральної або фізичної шкоди.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Абламський С. Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочином потерпілому, у кримінальному судочинстві / Абламський С. Є. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
3. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / [Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Малишев Б. В., Саїдова З. М.] ; за заг. ред. О. А. Банчука. – К. : Москаленко О.М., 2015. – 268 с.
4. Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілих в кримінальному процесі України / О. П. Кучинська // Адвокат. – 2009. – № 5 (104). – С. 10–12
5. Лисенко А. Захист прав потерпілого у кримінальному процесі. Дослідження / Лисенко А. – URL: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles//01\(5\)/10-Doslidzhennya/051001.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles//01(5)/10-Doslidzhennya/051001.pdf).
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 3: К–М. – 2001. – 790 с.
7. Форитор Т. М. Проблеми забезпечення прав потерпілого в кримінальному процесі: порівняльно-правовий аналіз / Т. М. Форитор // Адвокат. – 2010. – № 12 (123). – С. 31–35
8. Цивільний кодекс України: станом на 16.05.2014 року /URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1392050953511577>

Олена Анатоліївна НИКИФОРОВА,

доцент кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Єлизавета Миколаївна ВІЛЬХОВА,

курсант I курсу, група ПД-031

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПОРЯДОК НАДААННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПІДОЗРІ ПЕРЕДОЗУВАННЯ ОПІОЇДАМИ

Передозування опіоїдними наркотиками достатньо поширене явище, яке може призвести до пригнічення дихання та, відповідно, смерті. За даними Державної служби статистики, у 2016 році в Україні “від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів” загинули 42 людини. Управління ООН з